

DIDACTIEK

Alle klassikale activiteiten bij het begin van de schooldag zoals de muzikale opmaat, de mondelinge herhaling met ritmiek en de introductie van de periodeles verlopen in een hoog tempo. Daarnaast is er elke dag voldoende tijd voor de zelfstandige verwerking door de kinderen.

Je kunt daarbij uitgaan van de volgende basisgegevens:

De dag- en de weekindeling

Elke dag en elke week heeft exact hetzelfde schema, vooral in de lagere klassen is dit belangrijk. Dit geeft vertrouwen.

Het is niet nodig om de dagindeling te visualiseren met icoontjes of kaartjes of lijstjes; je hoeft het dagschema ook niet bij aanvang van de schooldag op te sommen. Ga ervan uit dat de kinderen na enkele dagen/weeken vertrouwd zijn met het dag- en weekritme.

Heeft een kind behoefte aan een opsomming of een visualisatie, dan doe je dit individueel met dit kind en niet klassikaal.

Begin en einde van de les.

Begin stipt en eindig stipt.

Als de school om 9 uur begint, begint de les stipt om 9 uur. Dit wil zeggen dat de kinderen dus al eerder in de klas zijn en hun spullen (blokfluit, potloden, enz.) hebben klaargelegd.

Als de les eindigt om 10.30 uur, hebben de kinderen alles opgeruimd tegen 10.30 uur.

Het bord.

Het bord is het werkinstrument bij uitstek voor de leerkracht; meer heeft een leerkracht niet nodig.

Zet het bord klaar vóór de aanvang van de schooldag.

Zet alles op het bord wat tijdens de dag aan bod komt.

Maak een mooi bordschema.

Met een verzorgde titel

Met een mooie lay-out (bordschikking)

Zorg dat de kinderen elke ochtend bij het binnenkomen van de klas met enthousiasme het bord bekijken. Het is de eerste aanzet

voor hen om nieuwe zaken te willen leren. Een mooi bord wekt weet- en werklust op.

Gebruik voor het dagthema slechts de helft van het middendeel van het bord. Zo kun je steeds na het aanbrengen van het dagthema het vorige dagthema nog even bekijken en bespreken.

Introductie

1. Eerst de nieuwe leerstof aanbrengen
2. Dan de leerstof van de vorige dag zeer kort herhalen en vergelijken met de nieuwe leerstof.
3. Daarna pas, bij aanvang van het zelfstandig werk en nadat je het bord aangevuld hebt met namen en woorden, het bordschema van de vorige dag verwijderen.

Deel het middendeel van het bord in twee:

Dag1: Op de linkerhelft van het bord staan titel en thema van de periodeles met de oefeningen. De rechterhelft is leeg.

Dag 2: Dagthema + oefeningen staan op de rechterhelft van het bord. Na de uitleg over de nieuwe leerstof herhaal je kort wat er op de linkerhelft van het bord staat.

Dag 3: Dagthema op de linkerhelft. Na de uitleg herhaal je kort wat op de rechterhelft staat.

Volgende dagen: rechter- en linkerhelft van het middendeel van het bord wisselen elkaar af. Bijvoorbeeld:

Linkervleugel = syntheseoefening + vormtekening

Middendeel links = periodeles

Middendeel rechts = beschikbaar voor de volgende periodeles

Rechternleugel = analyseoefening

Om het bord zo economisch mogelijk te gebruiken schrijf je altijd klein op het bord. De kinderen mogen tijdens het zelfstandig werk dichterbij het bord komen als ze het van op hun werkplek niet goed kunnen zien.

Daarmee bied je hen een extra bewegingsmoment en mogelijkheden om van houding te wisselen: op de vloer zitten (ook liggen), op en aan een lage bank zitten, op de knieën zitten, gehurkt, in kleermakerszit enz.

Klasschikking

Steinerscholen/vrijescholen hanteren nog te veel de traditionele frontale schikking van tafels, stoelen en banken. Zelfs klassen die werken volgens *Klas in beweging* kunnen niet aan de verleiding van deze klassieke opstelling weerstaan. Nochtans is het helemaal niet nodig dat de kinderen frontaal naar het bord gericht zijn, zelfs niet als ze teksten of oefeningen van het bord moeten overnemen. Deze opstelling dwingt om stil te zitten, terwijl het veel beter is om tijdens het klassikale én het zelfstandig werk zo veel mogelijk in beweging te komen. Andere tafelen bankschikkingen zijn daarom veel beter. Kinderen mogen gerust met de rug naar het bord zitten of ver van het bord of op andere manieren: het nodig allemaal uit tot bewegen.

Klassikaal werk:

Klassikale activiteiten duren kort.

Alle leerlingen nemen deel aan de klassikale activiteiten en dus ook aan de klassikale introductie. Zorgleerkrachten en therapeuten wachten tot na de klassikale introductie om kinderen individueel te begeleiden.

Het tempo van het klassikaal werk is altijd hoog.

De leerkracht

wacht nooit; begint zelfs als de klas nog rumoerig is;

geeft geen aankondiging vooraf, maar begint onmiddellijk;

een inleiding als: '*Beste kinderen, vandaag gaan we...*'
is overbodig;

zorgt voor een korte, heldere uitleg, gebaseerd op een degelijke voorbereiding;

geeft uitleg terwijl de oefening loopt, niet tussen twee oefeningen door;

zorgt voor veel afwisseling;

geeft de introductie op het niveau van de sterkste leerlingen van de klas, de anderen krijgen tijdens de zelfstandige verwerking extra uitleg;

is tijdens het klassikale werk de dirigent van de klas en laat zich niet afleiden door individuele leerlingen.

Zelfstandig (individueel) werk:

In elke periodeles is er een tijdspanne waarin de kinderen zelfstandig werken. Al wordt van de kinderen verwacht dat ze zelfstandig aan het werk gaan, toch is deze fase van de les vooral een sociaal gegeven, want:

de kinderen mogen elkaar helpen,
ze hoeven niet op hun plaats te blijven,
ze mogen met elkaar spreken (over de opgaven),
ze mogen samenwerken.

Het gevolg is dat er regelmatig enig geroezemoes ontstaat of dat het iets te druk wordt in de klas. Dit is meestal heel gunstig voor de werksfeer. Loopt het uit de hand, dan grijpt de leerkracht in met:

een lied,
een gedicht,
een korte klap- of stapoefening,
een kort bewegingsmoment.

Steeds is de stem van de leerkracht bepalend. Belletjes of klokjes of instrumenten om tot stilte te manen kun je best vermijden. De leerkracht straalt zijn autoriteit en zijn leiderschap uit door zijn stem en zijn houding.

Helemaal uit den boze zijn koptelefoons of gehoorbeschermers of oorkappen; die gebruik je nooit, omdat ze de kinderen te veel afzonderen en het contact met de klasgroep verbreken.

Tijdens het zelfstandig werk, werkt de leerkracht met individuele kinderen op de volgende manier:

De leerkracht

is geduldig;
werkt op het niveau van het kind;
stimuleert het kind;
zoekt naar wat het kind wél kan;
blijft niet te lang stilstaan bij de problemen (problemen op tijd loslaten – wél blijven observeren – en later weer opnemen).

geeft het kind tijd;
geeft extra uitleg, indien nodig op een andere wijze dan tijdens de klassikale introductie;
geeft indien nodig andere opgaven;
werkt in een één-op-één relatie met het kind (geen groepswerk);
is didacticus en pedagoog: dit wil zeggen dat hij zijn werkwijze aanpast aan elk kind;
observeert;
noteert de vorderingen;
stuurt bij;
remedieert;
vraagt indien nodig hulp aan
    een collega (co-teaching is daarvoor ideaal);
    de zorgleerkracht;
    een therapeut.

Kinderen die klaar zijn met hun werk krijgen individueel andere opdrachten.

Bijvoorbeeld:

    Een vormtekening afwerken,
    blokfluit oefenen,
    handwerk (bv. breiwerk) verderzetten,
    een boek lezen,
    een andere activiteit,
    het schrijven van de Arabische cijfers oefenen.

Zorg ervoor dat de kinderen dit extra werk zelfstandig kunnen doen, zodat je er als leerkracht niet te veel aandacht moet aan besteden, want je aandacht moet in de eerste plaats uitgaan naar de kinderen die je hulp hard nodig hebben.

Heeft een kind hulp nodig bij zijn werk, dan gaat het eerst hulp vragen bij een ander kind. Volstaat dit niet, dan kan het bij de leerkracht komen, maar nog beter is het als het kind naar een andere leerkracht gaat. Co-teaching is ook hiervoor ideaal.

Zorg, remediëring en therapie

Aan het klassikale werk – zoals de introductie – nemen alle kinderen deel. Zorg, remediëring en therapie zijn altijd individueel en gebeuren

vooral tijdens het zelfstandig werk, maar kunnen ook tijdens de muzikale opmaat en de vaklessen aangeboden worden.

Terugblik en vooruitblik

De meest door leerkrachten verwaarloosde onderdelen van elke les zijn de terug- en vooruitblik. Toch is het zinvol om beide te doen want het zijn elementen die vertrouwen wekken en geruststellen. De vooruitblik is ook een stimulans voor de kinderen om zelf al spontaan aan het werk te gaan.

De terugblik:

- is klassikaal;
- is kort;
- gebeurt aan het bord;
- zonder gebruik van de werkbladen;
- slechts enkele opgaven klassikaal uitwerken;
- dient niet om het werk klassikaal te verbeteren (klassikaal verbeterwerk is trouwens niet zinvol).

De vooruitblik:

- gaat alleen over het thema van de volgende les en
- gaat niet over iets dat in een verdere toekomst ligt en
- bevat geen oefeningen.

Vooruitblikken is niet hetzelfde als beloven.

Beloven doe je sowieso nooit. Beloof bijvoorbeeld niet dat je – als de kinderen goed gewerkt hebben – een wandeling zult maken of een spel zult spelen. Een klassikale wandeling moet opgenomen zijn in het week-, periode- of jaarplan en is géén beloning. Een spel spelen met de klas doe je als je als leerkracht van oordeel bent dat dit nodig is. Je zegt ook nooit dat dit een beloning is.

Belonen en straffen

Het resultaat van het werk en de tevredenheid over de inzet zijn de beloning. Alle andere beloningen zijn een vorm van omkoping en zijn nefast voor de werkvreugde.

Bij klassikaal of groepswork gaat de aandacht van de leerkracht altijd uit naar de kinderen die meewerken. Hij laat zich niet afleiden door storende elementen.

De leerkracht verwijderd nooit een kind uit de klas, maar haalt het aan als er problemen zijn.

Als het nodig is om een opmerking te maken, dan gebeurt dit altijd individueel en zonder dat andere kinderen dit horen. Daarom doe je dit tijdens het zelfstandig werk of tijdens de pauzes en altijd individueel.

Als je straf geeft, maak er dan een straf van waarbij je zelf aanwezig bent.

Een straf kan best leuk zijn. De straf is geslaagd als andere kinderen komen vragen: ‘Mag ik ook een straf?’

Een straf is altijd kort, bij voorkeur niet langer dan enkele minuten, nooit een hele les of een hele speeltijd.

Geef nooit te veel uitleg over het waarom van de straf. Hoe korter de uitleg, hoe beter; en geef de uitleg pas op het einde van de straf.

Eten en drinken in de klas

De kinderen in de eerste klas hebben geen nood aan het gezamenlijk eten van een hapje en het drinken van water of thee in de klas. Sommige leerkrachten besteden hieraan tot een kwartier van de lestijd op het einde van de periodeles. Water mogen de kinderen op elk moment van de dag drinken. Het tussendoortje (hapje) kan gemakkelijk wachten tot in de pauze.

Er zijn leerkrachten die met het gezamenlijk eten en drinken vlak voor de ochtendpauze de overgang van kleuter- naar lagere school minder bruusk willen maken. Maar het is net goed dat er een duidelijk onderscheid is tussen kleuter- en lagere school. Eersteklassers mogen vanaf de eerste dag het lagerschoolleven meemaken. Een duidelijke cesuur tussen kleuterschool en lagere school is zelfs positief voor de ontwikkeling van de kinderen. Zo mag er ook een opvallende cesuur zijn tussen de derde en de vierde klas en bij de overgang van de lagere naar de middelbare school.

Huiswerk

Huiswerk is niet aan de orde in de eerste klas, maar kinderen die thuis graag een tekening of een andere opdracht afwerken mogen dat vanzelfsprekend doen.

Huiswerk is in de hele lagere school overbodig. De kinderen moeten op school voldoende tijd krijgen om hun opdrachten te maken. De

afwerking – zoals titel, illustratie, versiering – mag natuurlijk wel thuis gebeuren. Thuis oefenen (lezen, schrijven enz.) is niet nodig, maar het mag wel. Al het noodzakelijke oefenen gebeurt op school.

Als kinderen thuis een werk voltooien, vraag er dan niet naar bij aanvang van de volgende schooldag, maar doe dit tijdens de zelfstandige verwerking, en doe het individueel. Huiswerk vraag je nooit klassikaal op.

De beoordeling van het werk (huiswerk):

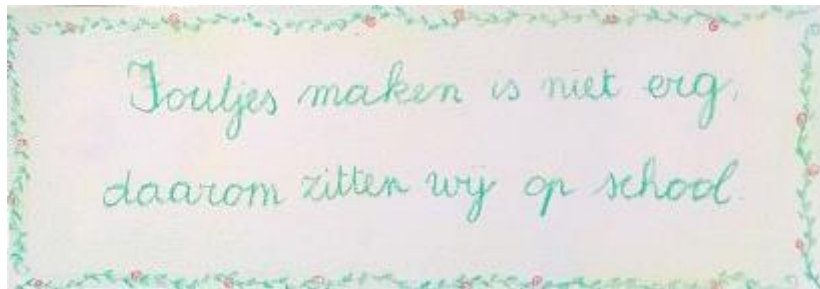
eerst naar de schoonheid kijken in het algemeen (eerste indruk),
dan naar de bladschikking,
dan naar de illustratie (als die er is),
dan naar de titel,
dan naar het geschrift,
ten slotte naar de inhoud.

Werk (ook huiswerk) moet niet bij iedereen ‘af’ zijn. Als leerkracht beoordeel je per kind of er al dan niet voldoende gewerkt is. Je geeft dagelijks zo veel opdrachten dat de snelle kinderen er hun handen aan vol hebben en zich in de klas niet kunnen vervelen. Zo kun je voor elk kind apart aanduiden wat het zeker moet maken en wat het mag laten vallen. Als je ervoor zorgt dat er zo veel opgaven zijn dat niemand álles kan maken, heeft niemand er problemen mee dat niet alles ‘af’ is. Het voordeel hiervan is dat je nooit extra opgaven moet voorzien voor snellere of meer begaafde kinderen: hun opgaven staan mee op het bord en meestal zullen ook zij niet alles kunnen maken.

Zijn er fouten gemaakt? Duid ze aan en tijdens de zelfstandige verwerking bespreek je 1 of 2 fouten met het kind apart.

Over fouten gesproken, dit doordenkertje zag ik tijdens een open dag van een lagere school:

Leesniveaugroepen

Vermijd de opdeling van de klas in leesniveaugroepen. Kinderen leren niet beter lezen in een groep van gelijk niveau.

Leesmoeders en leesvaders heb je niet nodig. Het is de taak van de leerkracht om gelegenheden tot lezen te creëren en zelf op te volgen hoe de kinderen lezen. Hij of zij kan dan ook gericht bijsturen en helpen, en doet dat bij voorkeur individueel.

Een werkwijze waarbij ieder kind voldoende gelegenheid krijgt om luidop voor te lezen is de volgende. De kinderen maken een tekening over een verhaal of maken een vormtekening. Terwijl de kinderen tekenen komen ze om beurt bij de leerkracht om een tekst voor te lezen. Gaat het lezen al vlot genoeg, dan laat de leerkracht het kind een eind van hem/haar af staan tijdens het voorlezen, want zo leert het kind goed articuleren en kun je als leerkracht ook aandacht hebben voor de stemplaatsing. Het is wel belangrijk dat de tekenende kinderen de leerkracht niet storen en als ze hulp of advies nodig hebben bij andere kinderen of de co-teacher te rade gaan.

Hoe goed moet een kind kunnen lezen?

Mijn uitgangspunt is dat een kind eind zesde leerjaar een onvoorbereide tekst zo vlot en zo boeiend kan voorlezen dat de kinderen in de klas hun werk in de steek laten om te luisteren. Lang niet ieder kind bereikt dit leesniveau, maar dat wil niet zeggen dat je er niet naar kunt streven.

De 1e schooldag van het schooljaar

De eerste schooldag is een feestelijke dag waarop de nieuwe eersteklassers in de bloemetjes gezet worden.

De leerkracht van de eerste klas vertelt een verhaal. Ofwel een zelfgeschreven sprookje ofwel een sprookje uit de verzameling van Grimm of een andere verzameling. Inhoudelijk kan dit best een 'ontwikkelingssprookje' zijn, waarin de hoofdfiguur een ontwikkeling en catharsis doormaakt (in het Duits noemt men dit een 'Schicksalsmärchen'). Enkele voorbeelden uit Grimm:

De kikkerkoning
Het ezeltje
De twaalf broers
Raponsje
Sneeuwwitje e.a.

Wie economisch wil werken (zoals Steiner trouwens aanbeveelt) kiest best een sprookje waaruit letterbeelden gehaald kunnen worden, en bij voorkeur beelden voor de klinkers.

Op die eerste feestelijke schooldag heb je waarschijnlijk geen periodeles.

Is er tijd over om de kinderen een opdracht te geven (in de voormiddag na het feest of in de namiddag), dan kan dit zijn:

Een tekening maken over het verhaal.

De eerste drie vormtekeningen (bandversieringen) maken met rechte en gebogen lijnen. Kinderen één voor één een rechte en een gebogen lijn op het bord laten tekenen beschouw ik als zinloos en vervelend. Zie:

<https://www.cielen.eu/bas-kunstler-schrijft.pdf>

DAGINDELING

1. Muzikale opmaat (25 minuten).

Zang en blokfluit.

Uitgebreide info vind je op: <https://cielen.eu/vakken/kunstzinnige%20vakken/muziek.html>

2. Mondelinge herhaling en ritmiek (25 minuten in de 1e klas, later 15 minuten).

Spoken, klappen, stappen enz. van reeksen, versjes, gedichten, elementen uit de leerstof, rekenen.

3. Instructie (introdactie of inleiding op het lesthema) (de eerste weken is dit 25 à 35 minuten, later kan dit herleid worden tot 15 à 20 minuten en duurt het zelfstandig werk langer).

Dagelijks één nieuw thema of onderwerp.

3.1. **Het nieuwe thema aanbrengen** + klasgesprek + klassikale oefeningen. Bv. een letterbeeld.

- **Lettervormen, klank en gebaar.**

- **Namen en woorden beginnend met de letter.**

- **Namen en woorden waarin de letter voorkomt.**

- **Lezen van letters, namen en woorden.**

3.2. **Herhaling** van het thema + enkele oefeningen van de vorige dag.

3.3. **Analyse van teksten** (visuele analyse + auditieve synthese).

3.4. **Syntheseoefeningen** (visuele synthese).

3.5. **Dictee** (auditieve analyse + visuele synthese).

3.6. **Vormtekenen** (klassikaal de vormtekeningen oefenen).

4. Zelfstandig werk (aanvankelijk ongeveer 30 minuten, later – als de instructie korter wordt - kan dit tot 45 minuten duren).

Tijdens het zelfstandig werk:

Het bordschema aanvullen (namen, woorden toevoegen).

Het bordschema van de vorige dag afvegen (doe dit op een voor de kinderen interessante manier).

Individuele kinderen begeleiden.

De vorderingen van de kinderen noteren.

5. Terugblik en vooruitblik (10 minuten).

Kort enkele oefeningen gezamenlijk overlopen.

Korte terugblik op het thema: wat hebben jullie vandaag geleerd?

Korte vooruitblik op het thema van de volgende dag: waarover zal het morgen gaan?

6. Pauze

7. Vaklessen na de pauze

Bijvoorbeeld Engels, Frans, cultuurbeschouwing, en indien de namiddagen er niet toereikend voor zijn ook bewegingsvakken en kunstzinnige vakken.

8. Namiddag: bij voorkeur kunstzinnige vakken en bewegingsvakken.

Muziek, vormtekenen, schilderen, boetseren, handwerk, cultuurbeschouwing, lichamelijke opvoeding, zwemmen, tuinbouw, e.a.

PERIODEOVERZICHT 1e taalperiode in de 1e klas (2 weken)

DAG 1	De klinker A
DAG 2	De klinker E
DAG 3	De klinker I
DAG 4	De klinker O
DAG 5	De klinker U
DAG 6	De medeklinker K (plofklank)
DAG 7	De medeklinker S (wrijfklank)
DAG 8	De medeklinker L (vloeiklank)
DAG 9	De medeklinker M (neusklank)
DAG 10	De medeklinker R (vloeiklank of rolklank)

In dit periodeoverzicht houd ik geen rekening met de eerste feestelijke schooldag van het schooljaar. In sommige scholen zal men onmiddellijk op die eerste schooldag met een periodeles starten, in andere scholen zal men pas op de tweede schooldag met de eerste periodeles van start gaan.

In deze eerste taalperiode neem ik als voorbeeld het sprookje *De kikkerkoning* (Grimm 1). Iedere leerkracht is echter vrij om zelf een sprookje te kiezen. Het hoeft ook niet één sprookje te zijn voor alle klinkers zoals ik het hier doe, het kan ook voor elke klinker een ander sprookje zijn. De keuze voor één sprookje voor alle klinkers (en voor één medeklinker) heeft als voordeel dat je het sprookje gedurende enkele dagen kunt herhalen, waardoor de kinderen ook dagelijks spreekopdrachten krijgen.

Een lijst met een mogelijke volgorde om letters en lettercombinaties aan te brengen vind je op mijn website:

<https://www.cielen.eu/letters-lettercombinaties-sprookjes-beelden-2017-10-11.pdf>

WAAROM MET DE KLINKERS BEGINNEN?

In het periodeoverzicht op de vorige bladzijde zie je dat ik met de klinkers begin. Waarom?

Omdat in de naam van elk kind minstens één klinker voorkomt. Zo kun je de eerste week al élk kind individueel betrekken, enthousiasmeren en motiveren doordat het zijn naam en de letters (de klinkers) ervan op het bord ziet verschijnen. Begin je met medeklinkers, dan bereik je dit niet omdat het kan gebeuren dat een medeklinker niet voorkomt in de namen of dat sommige kinderen heel lang moeten wachten voor een letter uit hun naam aan bod komt.

Een kind dat bijvoorbeeld Ravelin heet komt dankzij de klinkers in zijn naam drie keer in de belangstelling tijdens de eerste week van het schooljaar en voelt zich dan ook drie keer persoonlijk aangesproken. Als een kind alleen de klinker Y in zijn naam heeft, neem je uitzonderlijk de letter Y mee op in het thema van de klinker I. Het beeld van de Y volgt dan enkele weken later.

Elk kind herkent in meer of mindere mate de letters uit zijn eigen naam en doet daarmee spontaan aan analyse. Het kind herkent ook de letters van zijn eigen naam in de namen van de andere kinderen. Omdat de klinkers het meest aan bod komen, is er ook het meest gelegenheid tot herkenning ervan in andere namen en woorden. Deze spontane analyse is de ideale aanzet om tot lezen te komen.

Sommige leerkrachten zijn ertoe overgegaan om de klinkers pas in de advent aan te bieden. Dit is niet zo'n gunstige evolutie, want op deze manier verhindert men de kinderen om spontaan tot lezen te komen en kan men in het eerste trimester geen analyse- noch syntheseoefeningen maken. Waarom in de advent? Omdat men de klinkers beschouwt als hemelse gaven die samen met het Jezuskind naar de aarde gebracht worden door de engelen tijdens de adventstijd. Het is een religieuze opvatting die leidt tot een minder goede pedagogische aanpak.

Dag 1 van de eerste taalperiode